

Masařík, Zdeněk

[Guchman, M.M. Ot jazyka nemeckoj narodnosti k nemeckomu nacional'nomu jazyku. Čast' I., Razvitije jazyka nemeckoj narodnosti]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1957, vol. 6, iss. A5, pp. 135-136

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100667>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ještě k formální stránce knihy. Kniha je vypravena velmi pěkně. Sazba se neobyčejně dobře čte; zvláště pěkné jsou řecké typy. Péče o vnější úpravu je až poněkud přehnána: na př. rejstřík je vysázen velmi neúsporně (při normální úpravě by zabral asi třetinu místa), dvojstránková mapa, připojená na konci knihy, by se vešla — vzhledem ke své prázdnotě — na půl stránky. Tato neúspornost poněkud zaráží vzhledem k tomu, že na př. některá periodika zápasí stále s nedostatkem papíru.

Jak je vidět, týkají se naše připomínky vcelku jen drobností (jednotlivých etymologií a pod.), případně věcí, o nichž by bylo možno diskutovat (kde záleží na subjektivním názoru). Nemohou tedy nikterak zmenšit závažnost knihy, jež představuje významný příspěvek k rozřešení složitých otázek jazykovědy i starověké historie. A. Erhart

M. M. Guchman: Ot jazyka nemeckoj narodnosti k nemeckomu nacionalnomu jazyku. (Časť I. Razvitije jazyka nemeckoj narodnosti.) Akademia nauk SSSR, Moskva 1955, stran 161.

Prof. Guchmanová věnovala už několik prací dějinám německého jazyka, a to převážně vývoji německého národního jazyka. Tato nejnovější práce je vlastně první částí díla, které věnuje problematice složitého vývoje od jazyka německé národnosti k německému jazyku národnímu.

V úvodu si klade otázku, zda mezi jazykem německé národnosti a mezi německým národním jazykem existují rozdíly rázu kvalitativního, a pokouší se takové rozdíly vymezit. Domníváme se ovšem, že po stránce metodologické není postavení otázky vývoje německého jazyka nešťastnější: je zajisté nepochybné, že vznik a vývoj jednotného celonárodního jazyka představuje plynulý, dlouhodobý proces, ve kterém lze stěží najít nějaký výrazný předěl kvalitativního charakteru. Takový předěl, pokud by existoval, musel by se týkat podstatných změn v jazykové struktuře, avšak v celém procesu formování německého celonárodního jazyka bychom těžko takový předěl hledali. Autorka si oprávněně stěžuje na neustálenost a nejednotnost termínů národní jazyk a spisovný jazyk. Sama pak zahrnuje do národního jazyka všechny útvary celonárodního jazyka, t. j. spisovný jazyk a lidová nářečí. Při výčtu charakteristických rysů spisovného jazyka (spisovný jazyk není totiž co jazyk psaný, ne každá psaná podoba jazyková má povahu spisovnou, spisovný jazyk a umělecký jazyk nejsou pojmy totožné) uvádí autorka, že pro spisovný jazyk, zejména v období jeho vzniku, je typický uvědomělý výběr, volba jazykových faktů (otbor jazykových faktov, str. 12.). Domníváme se, že to není formulace docela přesná, neboť by mohla oprávněně vést k závěru, jako by spisovný jazyk nebyl výsledkem působení objektivních, na naši vůli nezávislých, vnitřních zákonů jazykového vývoje, nýbrž výsledkem nějaké volby, individuálního, uvědomělého výběru jazykových faktů. O takovém výběru je možno mluvit jen v rámci funkčního (stylového) rozvrstvení spisovného jazyka. To potvrzuje i to, co autorka velmi správně říká o vzniku spisovné normy: „Norma národního jazyka je celonárodní a utváří se za složitých procesů vzájemného působení jak spisovné podoby písemné, tak i ústní podoby hovorové a není produktem umělým, vytvořeným libovůlí jednotlivé osobnosti“ (str. 14.). Dále pak Guchmanová kritizuje termíny: Hochsprache, Herrensprache, Hofsprache, kterých používali někteří badatelé, neboť nevystihují genetickou souvislost německého jazyka spisovného s lidovými nářečími, ba vedou k tomu, že se spisovný jazyk chápe jako produkt vyšších vrstev. Pokud pak běží o starší koncepci existence tzv. středohornoněmeckého jazyka spisovného, kterou zastávali někteří germanisté, popírá Guchmanová možnost této existence. Je však třeba připomenout, že existenci takového spisovného jazyka dnes již nikdo nezastává (srov. na př. článek L. Zatočila v tomto Sborníku fil. fak., roč. III, 1954, č. 3, str. 58—63). V závěru kapitoly kritizuje pak dosavadní neustálenost termínů: Schriftsprache, Hochsprache, Literatursprache. Přitom však není dost dobře jasné, kterému z těchto termínů dává autorka sama přednost. Kritický postoj zaujíme i k historickým pracím prof. Fringse a jeho školy. Vytýká jim na př. to, že se opírají zejména o metodu jazykového zeměpisu, která sama o sobě podle jejího názoru nemůže dát uspokojivou odpověď na složitě otázky vzniku a vývoje celonárodního německého jazyka.

Druhá kapitola má ráz převážně metodický a mimo to se v ní autorka zabývá otázkou výběru vhodného dokladového materiálu. Vyslovuje požadavek, aby k řešení daného problému bylo využito nejhojnějšího a všestranného materiálu, získaného důkladným rozбором památek z různých oblastí. Autorka pak na praktických příkladech ukazuje, že formování jazyka německé národnosti se účastnily v prvé řadě nářeční skupiny švábsko-bavorské a francké, které jsou vlastně základem jazyka německé národnosti. Velmi správně konstatuje, že vedoucí úlohu v tomto procesu má v 8. a 9. století dialekt francký. Mělo však zde býti zaujato stanovisko k práci Brigitty Schreyerové (PBB 73, 1951, č. 3, str. 351—387), která dochází k velmi

odvážným závěrům — předpokládá totiž existenci tzv. starohornoněmeckého spisovného jazyka. Sama Schreyerová ale své názory později formuluje opatrněji: „Gleichwohl ist es nur bei der Vorform einer Schriftsprache geblieben, da es an einer festen politischen Einheit mangelte“. (Wissenschaftliche Annalen, 5, 1956, č. 5, str. 295—305.)¹⁾

Dovršení vývoje jazyka německé národnosti klade Guchmanová do století 12. a 13. Toto období je podle ní charakteristické poměrnou jazykovou jednotou, vyplývající z geneticky podmiňené obecného charakteru slovníku a gramatické stavby oněch dialektů, které měly přímý podíl na vytvoření jednotného německého jazyka. Ve 14. stol. se dostávají do popředí dialekty východostředoněmecké a stávají se základem německého národního jazyka.

Své teoretické výklady odůvodňuje pak v dalších kapitolách (IV.—V.) podrobným filologickým rozбором typických památek 12. a 13. stol. (Tobias, König Rother, Alexanderlied, Kaiserchronik, Morant und Galie) a rozбором jazyka nejdůležitějších městských kancelářů. Avšak právě tento rozbor — po stránce filologické velmi důkladný — ukazuje, že nelze v této době mluvit ještě o jazykové jednotě, jako spíše o počátečních tendencích k ní.

Závěrem je nutno zdůraznit, že vzhledem ke značné obtížnosti a složitosti daného problému jde o práci (hlavně kap. IV—VI) velmi důkladnou a vcelku užitečnou. Zdeněk Masařík

Eugen Dieth—Harold Orton: *A Questionnaire for a Linguistic Atlas of England*. Leeds 1952.

Ve svazku A3 tohoto Sborníku jsem referovala o nářečním výzkumu za hranicemi. Mimo jiné jsem se zmínila o chystaném jazykovém atlase v Anglii na základě zpráv prof. Dietha a prof. Ortona, uveřejněných ve sborníku *English Studies Today*, Oxford University Press 1951, str. 63—68, 68—73, dále pak na základě zprávy Ortonovy v 6. čísle *English Studies*, XXXIV, roč. 1953, vydaném k sedesátinám Diethovým.

Protože se mi nyní dodatečně dostal do rukou dialektologický dotazník obou autorů, připojuji ke svému původnímu referátu několik doplňujících poznámek.

Dotazník je rozdělen do devíti svazeků, z nichž každý pojednává o určitém dílčím problému života na venkově. Na př. svazek I o hospodářském obydlí, svazek II o obdělávání polí, svazek III o domácích zvířatech atd. Celý dotazník obsahuje na 1200 otázek. Autoři úmyslně opomíjejí termíny z oboru rybářství, dolování a přadláctví, protože je považují za termíny technické, nikoliv obecně užívané. Hlavní účel otázek je získat názvy objektů, dále pak jejich činnost (vyjádřenou ve slovesných tvarech všech časů), jejich vlastnosti (vyjádřené v adjektivech) a konečně i syntaktické zvláštnosti. Gramatickými prvky, ať už morfológickými nebo syntaktickými, se zabývá pouze jedna pětina všech otázek, neboť autoři se zaměřili hlavně na prvky lexikální. V dotazníku připojuje exploraátor hvězdičku, křížek nebo dvojitý křížek podle toho, je-li slovo pozoruhodné pro svou hláskovou, morfológickou nebo syntaktickou důležitost. Př.: How is the wheel kept on the axle? — odpověď: Linch-pin*. (str. 6, otázka 12). What is this? — odpověď: Hoof. And four of them? Hoofs +. (str. 14, otázka 10). — That kitten seems to be thirsty; do you think it could have a ... — odpověď: drink of † milk? (str. 19, otázka 12).

Všechny otázky jsou formulovány tak, aby exploraátor dostal přesně žádanou odpověď. Autoři dávají přednost t. zv. „Naming Type“ (pojmenovací způsob), př.: What do you call this? Také „Completing Type“ (doplňovací způsob) je v dotazníku dost častý, př.: If a road is narrow and between hedges, you call it ... (a lane), (str. 22, otázka 13). Velmi zřídka se zde vyskytují t. zv. „Talking Questions“ (konverzační otázky), protože tento způsob považují autoři za příliš zdlouhavý, př.: What trees have you round here? (str. 26, otázka 10).

Zvláštní pokyny pro exploraátora jsou tištěny odlišnými typy přímo u jednotlivých otázek. Př.: What do you light your fire with in the morning? — Odpověď má být: Kindling wood. Poznámka pro exploraátora: „Don't be satisfied with sticks.“ (str. 31, otázka 2.)

Ke všem dílčím otázkám má exploraátor k dispozici patřičné vyobrazení (pluh, vůz, hospodářské stavení, jednotlivá zvířata atd.).

Dotazník svědčí o značné péči, která byla věnována jeho sestavení. Jako základ pro výběr výrazů použili autoři — jak sami uvádějí v úvodu — dialektické slovníky a monografie, zvláště pak *Dialect Dictionary* Josepha Wrighta. Velmi cenný je abecední index požadovaných výrazů na konci dotazníku, umožňující rychlou orientaci.

Novinkou jsou t. zv. Reverse Questions. Jejich úkolem je zachytit semantickou různost jednotlivých slov. Nezjišťují tedy různá synonyma pro jeden význam — jak je běžné v jiných dotaznících, ale naopak různé významy pro jedno slovo. Př.: What do you mean by loaf? (co rozumíte pod názvem bochník?) Pozn. pro exploraátora: „Ascertain the pronunciation of loaf and bread, and contrast their meaning“ (str. 33, otázka 9). Do zvláštních map se pak

¹⁾ Srov. kritický článek W. Schrödra v čas. *Zfda* 87 (1957), str. 163—213.